

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend.

De Reformatie

jaargang 59 / 21

18 februari 1984

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

Hoe abnormaal is het fascisme? II

UIT DE SCHRIFT

De weg naar de heerschappij

KERKELIJK LEVEN

**De taal van 'Dordrecht' in de
tijd van Woensdrecht**

KIJK OP DE KERK TE...

Weesp-Nigtevecht

MUZIEK

**Psallite Deo - kanttekeningen
bij de psalmzang I**

PERSCHOUW

**Prof. dr. K. Runia over de Vrij-
making / Christenen en onbegrip**

In het voorgaande artikel is betoogd dat men geen vat krijgt op het fascisme als men de ideologie niet serieus neemt of als men het fascisme alleen beschouwt als een abnormaal, pathologisch verschijnsel. Door een dergelijke zienswijze staan we een goed begrip van het verleden en van onszelf in de weg. In dit artikel zullen enkele theorieën over het ontstaan van het fascisme nader bekeken worden. We gaan daarbij uit van de – weliswaar niet algemeen aanvaarde¹ – vooronderstelling dat we mogen spreken van het fascisme, ondanks grote onderlinge verschillen per land. Maar we beginnen met de laatste vraag van het vorige artikel: wie bleken vatbaar voor de fascistische idealen?

¹ Wolfgang Ippermann, *Faschismustheorien*, (Darmstadt, 1976) p. 159; Stanley G. Payne, *The Concept of Fascism*, in S. U. Larsen, B. Hagtvet, J. P. M. Myklebust ed., *Who were the Fascists* (Bergen, 1980) p. 14-26.

² Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, (New York, 1951).

³ William Kornhauser, *The Politics of Mass Society*, (Glencoe: The Free Press, 1959)

Hoe abnormaal is het fascisme? II

Het was van meetaf aan duidelijk dat de verschillende fascistische bewegingen die na de Eerste Wereldoorlog opkwamen ondanks hun anti-kapitalistische leuzen niet bij de arbeiders, maar bij de middengroepen in de maatschappij hun voornaamste aanhang vonden. We kunnen daarbij denken aan boeren, vertegenwoordigers van de traditionele ambachten en kleine ondernemers (de 'oude' middenstand van zelfstandigen), maar ook aan kantoorpersoneel en kleine ambtenaren (de 'nieuwe' middenstand van onzelfstandigen). Deze mensen kregen na de oorlog te maken met grote economische problemen veroorzaakt door inflatie, stijgende kosten van levensonderhoud en loonachteruitgang. Daarbij kwam nog een zeker gevoel van ontreddeering teweegebracht door allerlei snelle maatschappelijke en economische veranderingen die samenhangen met het algemene proces van industrialisatie. Steden en bedrijven werden groter, de maatschappij

werd steeds minder overzichtelijk. Managers³ en industriële profiteerden. De arbeiders wisten via hun vakbonden aan invloed te winnen. Maar wie kwam op voor de midden-groepen?

Het lijkt duidelijk dat een politieke partij, die zich zowel keert tegen de kapitalisten alsook tegen de dreiging van een revolutionair communisme en socialisme op de middenklasse een grote aantrekkingskracht kan uitoefenen. En de fascistten hebben deze tweezijdige afkeer duidelijk gedemonstreerd.

Toch zou het onjuist zijn als we het politieke gedrag van velen uit de middenklasse met name in Duitsland en Italië primair zouden zien als een gevolg van frustratie en wanhoop. Deze visie domineerde met name in de jaren zestig onder invloed van o.a. de werken van Hannah Arendt² en William Kornhauser³.

Zij legden een sterk accent op de atomiserende en vervreemdende effecten van de moderne massamaatschappij. De eenzame massa, produkt van de moderne samenleving, zou volgens deze visie een makkelijke prooi zijn voor de totalitaire ideologieën. Tegen die achtergrond zou men de ineenstorting van de Duitse Weimar-republiek moeten plaatsen.

De strekking van zulke geschiedbeschouwing was (of is) te pleiten voor een krachtige, pluralistische democratie waarin de kanalen tussen de elite en de gewone man open gehouden worden, zodat effecten van vervreemding en frustratie voorkomen worden. Een waarschuwing dus tegen de onpersoonlijkheid van de moderne maatschappij.

Maar de werkelijkheid is anders zoals blijkt uit het nog steeds voortgaande onderzoek m.b.t. de kiezers die het succes van de Nazi's veroorzaakten.

In de eerste plaats, als ontworteling en atomisering of individualisering de voor-

⁴ Vgl. Bernt Hagtvet, *The Theory of Mass Society and the Collapse of the Weimar Republic: A Re-Examination* p. 66-118 in a.w., *Who were the Fascists*, p. 81.

⁵ a.w. p. 86

⁶ Peter H. Merkl, *The Nazis of the Abel Collection: Why They Joined the NSDAP*, p. 268-282 in a.w. p. 271

⁷ Vgl. a.w. p. 91

⁸ Herman van der Wusten en Ronald E. Smit, *Dynamics of the Dutch National Socialist Movement (the NSB): 1931-1935*, p. 524-541 in a.w., p. 538.

KERNREDACTIE:
DR. K. VELING (eindredacteur),
DS. C. J. SMELIK,
DR. W. G. DE VRIES.

BREDE REDACTIE:
PROF. DR. S. D. DEDDENS,
PROF. DR. J. DOUMA,
PROF. J. KAMPHUIS,
PROF. DR. C. TRIMP,
DS. C. J. SMELIK,
DR. K. VELING,
DR. W. G. DE VRIES.

Alle stukken bestemd voor de
Redactie aan:
K. Veling,
Postbus 99, 8050 AB te Hattem.

ADMINISTRATIE:
Uitgeverij
Oosterbaan & Le Cointre B.V.
Postrekening 406040
Postbus 25, 4460 AA Goes
Tel. (01100) 15591

Advertenties 40 cent per mm.
Contractantief op aanvraag.
Advertenties
(01100) 27555, toestel 10.

Zonder schriftelijke toestemming
van de uitgever is het niet toe-
gestaan artikelen uit dit blad over
te nemen.

Abonnement: f 69,— per jaar.
Buitenland: f 121,20 per jaar (zee-
post).
Losse nummers f 1,40 (excl. porto).

naamste oorzaken geweest zouden zijn van het feit dat in 1932 één op de drie Duitsers op Hitler stemde dan zou men mogen verwachten dat de Nazi's hoog scoorden bij de werklozen. Die leven immers in een duidelijk sociaal isolement. Maar recente analyses tonen aan dat de stemmenwinst van de Nazi's het kleinst was in de districten met het hoogste werkloosheidspercentage ⁴.

Verder blijkt dat ook van de middenklasse niet gesteld kan worden dat die zwak georganiseerd en dus vatbaar was voor de Nazi-propaganda. Integendeel, deze groep blijkt nog hechter georganiseerd te zijn geweest dan de duitse arbeiders die als de sterkst georganiseerden van het vooroorlogse Europa golden ⁵.

De Nazi-aanhang blijkt het grootst in plattelandsstreken, waar de onderlinge verbondenheid het grootst is. Een onderzoek naar de achtergronden van leden van de Nazi-partij wijst uit dat de vurigste aanhangers juist gevonden worden bij die groep die het meest honkvast was, die nooit verhuisd was of een andere baan had gezocht, woonachtig in de kleine steden of dorpen ⁶.

Ontworteling en sociaal isolement kunnen dus niet dienen om de keuze voor de Nazi's te verklaren. Het is belangrijk om dat vast te stellen niet alleen tegenover theoretici met een bepaald idee van de massamaatschappij maar ook tegenover hen die de nadruk leggen op de demonische invloed van een Führer die als een helse rattenvanger zijn weerloze volgelingen betovert. Ik geloof dat door de afwijzing van die visies meer ruimte ontstaat voor de vraag naar de reële politieke motieven achter de keuze voor het fascisme. De demonie van dit stuk geschiedenis lijkt daardoor misschien 'wegverklaard' te worden, maar komt in werkelijkheid uit de sfeer van het excentrieke daar, waar de demonie altijd aanwezig is, vlak onder de oppervlakte van ons bestaan.

Wat bracht de middengroepen in Duitsland ertoe om massaal op Hitler te stemmen? Een bewuste politieke beslissing op basis van de ervaring dat hun belangen al jarenlang niet uit de verf kwamen binnen het bestaande politieke systeem ⁷. Het bestaande establishment negeerde hen. Diezelfde motieven zijn te vinden bij de oorspronkelijke kiezers van de N.S.B. in Nederland.

De N.S.B. was in haar eerste fase een beweging van de niet-godsdienstige middenklasse die deel had uitgemaakt van, of zich vereenzelvigd had met de liberale elite die een aanzienlijk deel van haar invloed had verloren aan het einde van de Eerste Wereldoorlog ⁸. De liberalen kwamen

immers zeker na de invoering van het algemeen kiesrecht in 1917 steeds meer te staan buiten de verzuilde nederlandse samenleving zoals die zich ontwikkelde na 1918. Hetzelfde geldt voor Italië. De keuze voor het fascisme hier moet niet primair verklaard worden vanuit maatschappelijke of economische frustratie maar vanuit de politieke wil een andere maatschappij te scheppen waarin zij — dwz. de vertegenwoordigers uit de kleine burgerij, een duidelijk aandeel krijgen ⁹.

Kortom, het beeld van de fascistische kiezer begint te verschuiven.

Vroeger lag het accent meer op de reactionaire trekken van de fascist, een houding die verklaard werd vanuit zijn irrationele wanhoop of vanuit wrokkige zure ontevredenheid als gevolg van een dalende status en slechte economische vooruitzichten. Nu komt meer aandacht voor de reële politieke motieven achter de keuze voor het fascisme. Wat gebeurt is eigenlijk dat deze keuze ontmythologiseerd wordt. Geen wanhoop en verblinding, maar motieven die in principe niet afwijken van andere politieke keuzen hebben velen geleid tot het fascisme. Het is begrijpelijk dat deze ontdekking tijd gekost heeft. Want de verbinding tussen de waanzin van een Führer en de waan van de hem volgende massa is voor een modern en mondig democraat makkelijker te accepteren dan een verband tussen een oprechte behoefte aan verandering en vernieuwing en de daarop volgende totale destructie van een menselijke samenleving.

Maar voordat we verder ingaan op de motieven van de fascistische kiezer, moeten we eerst nog enkele belangrijke trekken aan het beeld van het fascistische electoraat toevoegen.

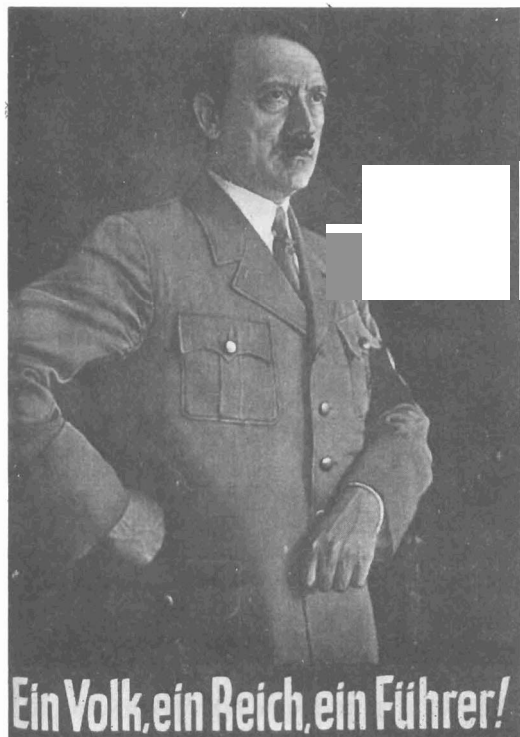
■ Jeugd en 'verzuiling'

De fascistische bewegingen die in verscheidene Europese landen opkomen in de jaren twintig recruterende hun leden niet alleen verhoudingsgewijs veel uit de middenklasse, ze schijnen ook een bijzondere aantrekkingskracht uit te oefenen op jeugdige kiezers. Wanneer Peter H. Merkl aan het slot van een verzamelstudie naar aanleiding van de vraag: 'Wie waren de fascisten?' de balans opmaakt dan schrijft hij: 'Voorlopig, in afwachting van verder onderzoek, lijkt het bewijsmateriaal dat pleit voor een opstand van een jonge generatie als de grote beweegkracht die al deze verschillende fascistische bewegingen gemeenschappelijk hebben, sterk en overtuigend.' ¹⁰ De leiders van de fascistische bewegingen in Europa zijn gemiddeld onge-

	Tübingen					Reutlingen-Betzingen				
	1928	1930	1932 ¹⁾	1932 ²⁾	1933	1928	1930	1932	1932	1933
KPD	3	5	6	7	5	4	10	12	16	10
SPD	16	18	14	11	11	40	36	32	28	28
Centrum	9	10	13	12	10	4	4	5	5	5
CSV	6	11	6	8	5	6	10	8	10	8
DDP	27		5	5	4	23		6	6	4
DVP	15	22	3	6	2	5	20	2	3	2
DNVP	17	8	11	15	13	5	6	6	8	9
NSDAP	3	14	40	34	49	1	6	25	21	32

¹⁾ juli
²⁾ november

Rijksdagverkiezingen in twee Duitse steden 1928-1933.

elk geval kan geconstateerd worden dat veel jeugdig élan of het nu destructief of meer vernieuwend van aard was, zich een weg zocht binnen de kaders van de fascistische bewegingen.

Tenslotte is er nog één zaak die in dit verband de aandacht vraagt. Tot nu toe ging het over de vraag 'wie bleken vatbaar?'. Maar de tegenhanger van deze vraag: 'en wie niet?' levert ook concrete gegevens op. Het blijkt dat de Nazi's moeilijk voet aan de grond kregen in die streken waar de arbeiders goed georganiseerd waren en evenmin in de overwegend rooms-katholieke streken. Voor wat dit laatste betreft, de rooms-katholieke organisaties waren minder geseculariseerd en onderling hechter verbonden dan het geval was in protestantse streken ¹¹.

Hier in Nederland zien we een parallel als we kijken naar de verkiezingscijfers van de N.S.B. in 1935. Het landelijk percentage lag op 7,94% , maar in Limburg krijgt de N.S.B. de meeste stemmen per provincie, 11,69%. Op het eerste gezicht lijkt dit gegeven tegenstrijdig met dat wat in Duitsland gebeurt. Maar recente studies hebben aangetoond dat juist zij die *weinig* binding hadden met de R.K.-'zuil' de overstap maakten naar de N.S.B. ¹².

Deze afbeelding van Hitler heeft tot 1945 in een niet te tellen aantal scholen en andere ruimten gehangen.

347

veer tien jaar jonger dan die van de christelijke of socialistische partijen. In vele bewegingen vormen studenten een belangrijk element. Met name de socialisten leken in de ogen van veel jongeren oude mannen die een aftandse erfenis verdedigden. Het werd tijd dat de bezem gehaald werd door de spinnewebben van het verleden.

Welke bijzondere omstandigheden zoveel jongeren brachten tot een dergelijke radicale keuze is moeilijk te achterhalen. Ongetwijfeld zullen ervaringen in de Eerste Wereldoorlog door veel jonge soldaten opgedaan een generatiekloof hebben geschapen die hen de wereld van de ouderen met groot wantrouwen deed bezien. Hoe het ook zij, in

De slotconclusie na de beginvraag kan dus zijn, de fascistten haalden hun stemmen als de massabeweging die ze waren, overal vandaan, maar voornamelijk bij de middenklasse en bij jeugdigen. Verder blijkt een of andere vorm van 'verzuiling' een duidelijke immuniteit te geven tegenover de fascistische propaganda. De achtergrond van de keuze voor het fascisme is niet primair ontworteling of vervreemding maar een politieke motivatie die in principe niet verschilt met de keuze voor een 'normale' politieke partij.

In een volgend artikel zal de vraag centraal staan, waarom koos men juist voor het fascisme en wat had het fascisme zijn volgers te bieden?

Jac. Schaeffer

⁹ Vgl. David D. Roberts, *Petty Bourgeois Fascism in Italy: Form and Content*, p. 337-347 in a.w., p. 341.

¹⁰ Peter H. Merkl, *Comparing Fascist Movements*, p. 752-783 in a.w., p. 781.

¹¹ Vgl. a.w., p. 95 en ook de bijdragen van Nico Passchier, *The Electoral Geography of the Nazi Landslide*, p. 283-300 in a.w.

¹² Vgl. S. Y. A. Vellenga, *Katholiek Zuid Limburg en het fascisme*, (Assen, 1975) p. 145, 146.

Er staat immers geschreven: Den Here, uw God, zult gij aanbidden en Hem alleen dienen.

Mat. 4:10

De weg naar de heerschappij

■ Strijdende koningen

Als christen zijn we naast profeet en priester ook koning. Dat betekent volgens zondag 12 van de Catechismus vooral, dat we in dit leven met een vrij en goed geweten tegen de zonde en de duivel hebben te strijden. We zijn nog koningen in het harnas, geroepen tot de strijd, de goede strijd van het geloof. Geef de duivel geen voet en laat de zonde niet langer heersen als koning in uw sterfelijk lichaam. Erfgenamen van het rijk moeten niet doen, alsof dat rijk er al is, alsof er niets meer te strijden over blijft. Het gevaar is aanwezig opnieuw geknecht te worden door de Satan, weer onder de tirannie te komen van wat je eigen onzuivere hart bedacht heeft. Dat is de voortdurende bedreiging voor Gods volk: inslapen, je onttrekken aan die strijd, leven als gearriveerde mensen. Er kan en mag geen sprake zijn van neutraliteit. Het is òf strijden met Christus òf jezelf uitleveren aan de andere partij.

Ook de Heere Jezus heeft de koningskroon niet voortijdig mogen grijpen. Hij moest hem verdienen in zijn eigen goede strijd tegen de Satan.

■ Knielen voor de Satan?

Als de Heere Jezus naar de woestijn trekt voor de confrontatie met de Satan, weet Satan, dat zijn eigen positie wankelt. Zijn rijk staat nu op springen en zijn ondergang is nabij. Zeker, wanneer de Heere Jezus al in twee verzoekingën staande is gebleven. Hij koos de juiste weg door volstrekt afhankelijk te willen zijn van Zijn Vader en te willen leven bij het Woord van God. Satan doet nog

één poging. Hij tracht Hem er opnieuw van te overtuigen, dat de lange weg van lijden en sterven helemaal niet nodig is. Hij probeert Hem weg te lokken van het front, van het strijdperk van zijn leven.

Hoe? Hij neemt Christus mee naar een hoge berg en toont Hem al al de koninkrijken van de aarde. De macht van het Romeinse rijk, de pracht van de Griekse beschaving, de schatten van rijkdom en techniek, de schoonheid van natuur en cultuur, het trekt allemaal aan Jezus' ogen voorbij. Hij ziet de wereld, Góds wereld. En God heeft die wereld alzo lief gehad, dat Hij zijn eigen Zoon gegeven heeft om die door de vloek geteisterde wereld te redden. Het grote doel van Jezus' komst is toch: redding brengen niet alleen voor arme zondaren, maar ook voor een verloren wereld. God laat het kunststuk van zijn hand niet toevallen aan de overste van deze wereld. Hij heeft het leven lief. In Christus grijpt Hij ernaar om alles nieuw te maken. Wat is dus Satans verzoeking? Als Christus komt om dít plan van God uit te voeren langs de weg van lijden en sterven, zegt hij: het kan toch allemaal veel gemakkelijker. U bent gekomen om de wereldheerschappij te verwerven? Ik geef het U. Eén simpele knieval en U krijgt alles op een presenteerblaadje. Satan maakt dus het doél los van de weg; het doel heiligt alle middelen, zegt hij. En hij wil Jezus doen grijpen naar de wereldheerschappij zónder de schuld van de wereld te dragen.

Zo werkt Satan. Ook nu. Hij tracht ons voor te spiegelen, dat we koning kunnen zijn zónder priester te zijn. We willen graag in de hemel komen, maar je kunt dat mooie doel ook wel bereiken door het niet altijd even nauw te nemen met Gods Woord. Je moet ook aan jezelf denken. En het is ook wel erg eng in de kerk. Het kan best iets gemakkelijker. Zo werkt Satan. Hij vecht niet eerst het doél aan, maar de weg waarlangs. Terwijl hét doel – Christus' komst – onze levenswijze echt moet heiligen, door gebed en Gods Woord!

■ Knielen voor de Heere!

Koninklijk weerstaat Christus ook deze verzoeking: schiet op, Satan, er staat geschreven: de Heere uw God zult gij aanbidden en Hem alleen dienen. Een woord van Mozes tot Israël: als jullie straks in het beloofde land gekomen zijn en genieten van het goede en aangename leven, vergeet God dan niet. Blijft groót van Hem denken en keer je niet van Hem af, als het goed gaat. Je kunt zo gemakkelijk Hem vergeten. Dien Hem alleen met je hart. Dat is de weg van de zegen

en van de toekomst. Zo alleen zal het goed gaan.

Zo ligt voor de Heere Jezus ook alleen de koningskroon klaar in de weg van het dienen van en knielen voor de Heere. Eerst het kruis en dan de kroon. Door voor God te knielen kan Christus de heerschappij afnemen van de overste van deze wereld. Daarom hangt deze Koning straks aan een ellendig kruis. In zijn zwakte was Hij sterk, overwon Hij de duivel. Daarom kan Hij straks zeggen: ga weg, Satan, Ik verwijs je voorgoed naar de poel van vuur en zwavel.

Wij zijn van Hem en Hij leidt ook ons naar de koningsheerschappij. Maar: door de strijd. Je daar niet aan onttrekken. Niet kiezen voor een rustig leventje door een knieval voor de Satan te maken. Wij zijn geroepen de Heere met al onze krachten te dienen. Gehoorzaamheid nú is de weg naar de koningsglorie straks. En dat kunnen we ook volbrengen. Dat heeft Christus in de woestijn voor ons verdiend. Onderweg naar de glorie wordt ons leven gedragen door onze Koning!

H.J. Messelink

Rectificatie

In mijn bespreking van het boekje *De Dordtse Leerregels vertaald in gewoon Nederlands* maakte ik een storende fout die ik bij dezen graag rechtzet. DLR 1,5 'De oorzaak of schuld van dit ongelooft, gelijk ook van alle andere zonden, is geenszins in God, maar in de mens' wordt weergegeven door 'Niet God is er de schuld van dat de mensen niet geloven, dat ze slecht zijn en slechte dingen doen; nee, het is hun eigen schuld'. Ik had mij door de komma achter 'geloven' moeten laten waarschuwen. De schrijvers willen hier een opsomming geven van drie zaken, waarvan de schuld bij de mens en niet bij God ligt, nl. dat zij niet geloven *en* dat zij slecht zijn *en* dat zij slechte dingen doen. Ik maakte in mijn interpretatie van het 'dat zij slecht zijn' een objectszin bij 'niet geloven'. Een black-out mijnerzijds!

Overigens houd ik bezwaar tegen deze weergave. Het begrip 'ongelooft' wordt zonder noodzaak uit de tekst van deze paragraaf weggenomen (daar ligt de aanleiding van mijn foute lezing, die ik overigens bij meer lezers kon constateren). Belangrijker is dat het vergelijkend element 'gelijk ook' naar de achtergrond is geschoven, waarvoor in de plaats niet meer dan een opsomming komt, zodat het zondig karakter van het ongelooft ('gelijk ook van alle andere zonden') hier niet meer zo krachtig tot uitdrukking komt als in de oorspronkelijke lezing.

Van verschillende kant werd ik op mijn onjuiste interpretatie aangesproken en aangeschreven. Dat is een verblijdend symptoom van de aandacht die deze zaak heeft!

J. Kamphuis

De taal van 'Dordrecht' in de tijd van Woensdrecht

De kerk mag zich rijk weten met de leer van Gods eeuwig welbehagen in Christus.

Daarover hebben we in de afgelopen weken in deze rubriek gesproken.

We hoeven die belijdenis niet te verheimelijken, als zou het iets zijn waar we ons voor zouden moeten generen of er in het volle mensen-leven eigenlijk niet mee uit de voeten zouden kunnen.

Het is precies andersom. Dat Góð zich niet schaamt *onze* God te zijn –, Hij, de Eeuwige en de Heilige – dat is het éne motief om *voor Hem uit te komen*, zó als Hij zich ons heeft geopenbaard in de Zoon van zijn liefde, opdat Hij hoe langer hoe meer in de weg van het geloof door de mensen zal worden geprezen en gehoorzaamd.

We zien trouwens voor ogen, hoe de loochening van zijn welbehagen in een eigentijds universalisme *het motief* is achter allerlei revolutionaire en pacifistische actie. Daar spraken we ook over, toen we het IKV in onze bespreking betrokken. De acties tegen 'Woensdrecht' hebben alles te maken met de antithese tot de belijdenis van Dordrecht!

Daarom is de gereformeerde belijdenis-naar-de-Schrift (en dat vooral tot en met die van Dordrecht!) zo'n machtig middel in de handen van bij voorbeeld het christelijk onderwijs, de christelijke journalistiek, de christelijke politiek. Wie hier minimaliseert, minimaliseert ook z'n eigen mogelijkheden

De deputaten voor de 349
herziening van het
Kerkboek hebben hun
rapport aan de gene-
rale synode van de
Gereformeerde Ker-
ken, samen te komen
Deo volente in
Heemse in april van dit
jaar aan de kerken
toegezonden.
Een belangrijk onder-
deel van dit rapport
wordt gevormd door
een voorstel tot een
nieuwe redactie van
de *Leerregels* (tweede
lezing) en van de
daarbij horende *Ver-
werping der dwalin-
gen* (eerste en wellicht
enige lezing).

In dit artikel wordt de
schijnwerper op
enkele moderni-
seringsvoorstellen
gericht.

in de éne dienst van de éne ware God –, allereerst z'n mogelijkheden tot *fundamentele analyse*, die we – ouderen en jongeren – zo broodnodig hebben.

Daarom zullen de Leerregels van Dordrecht niet alleen *geprezen*, maar ook *gelezen* en vervolgens *gebruikt* moeten worden.

Dordrecht spreekt actuele taal in de tijd van Woensdrecht.

Daarom heeft de kerk, die *Eudokia-kerk* mag zijn de roeping de belijdenis, in Dordrecht 1618/1619 opgesteld tegen het religieus humanisme en universalisme van toen, in een taal te spreken die voor de Nederlander van vandaag *verstaanbaar* is. Want het gaat om de *inhoud*, die hier is en wordt beliden en die om *instemming werft*, maar die ook *tegenkrachten* oproept en oproepen zal (de slotparagraaf van het vijfde hoofdstuk van de Leerregels!). Maar ook in dat geval moet het *duidelijk* zijn waar het om gaat.

Het bescheiden werk van de 'modernisering' van de taal der Leerregels staat in dit kader. Daarom hebben we in de rubriek Boekbespreking een particulier project van taalkundige modernisering besproken¹ en gaan we nu ook op een enkel détail in van de voorslag van de kerkelijke deputaten, zoals 'Heemse' daarmee krijgt te maken.

Het is in het kader van ons blad niet mogelijk op ieder onderdeel in te gaan. Dat zou een *reeks* artikelen vergen. Het onderstaande als ook nog een enkele opmerking in een vervolgartikel wil niet meer doen dan duidelijk maken, dat er voor 'Heemse' *werk aan de winkel* is, ook al is de modernisering van het kerkboek helemaal niet zo'n controversiële zaak als b.v. de 'proefbundel'. We mogen overigens wel bedenken, dat we ook in onze *aandachts-verdeling* een eigen, gereformeerde stijl zullen vertonen!

Het zou me niet moeilijk vallen veel positiefs over het werk van deputaten te zeggen. Dikwijls valt de heldere formulering op. Eén voorbeeld uit de *Veroordeling van de dwalingen* (zoals deputaten formuleren) van Jacobus Arminius (of zoals deputaten zwaarig moderniseren: Koos Armijn) en de zijnen, de remonstranten of arminianen. Wanneer in de zesde paragraaf van het tweede hoofdstuk een dwaling met betrekking tot de verzoening in Christus is geciteerd, zet de 'veroordeeling' in het concept van deputaten krachtig en duidelijk in met: 'zij die dit leren misbruiken het bekende onderscheid tussen verwerving en toepassing van het heil'.

Winst is er m.i. ook geboekt in de herziene versie van de Leerregels zelf, vergeleken met de tekst van Arnhem, 1981, die in *Van credo tot amen* is te vinden.

Heel sterk vind ik de versie van het Besluit, nu: Slotwoord genoemd, ook in de typografie – een punt waar deputaten terecht aandacht aan geven en waar in de afwerking van het kerkboek zorgvuldigheid en inventiviteit samen moeten gaan. Op een enkel punt zal ik voor dit Slotwoord nog aandacht vragen.

Maar laat ik nu een enkele kritische opmerking mogen maken. Eén over een onderdeel van de Leerregels, nl. I,6. Twee uit de paragrafen van de Veroordeling (nl. I v.d.d. 5 en II v.d.d. 4).

In I,6 beginnen de Leerregels te spreken over het eeuwige besluit van uitverkiezing en verwerping. Juist omdat hier ook de oppositie altijd het krachtigst en ook het eerst zich laat voelen, gaat het om *duidelijke* weergave in hedendaags Nederlands.

Van dat besluit belijden de kerken nu dat we hier vooral zien hoe de Here God *onderscheid maakt* tussen de mensen, die in dezelfde gevallen staat verkeren. De oorspronkelijke tekst heeft hier het zelfstandig naamwoord *onderscheiding*. Arnhem heeft *onderscheid*. Deputaten stellen nu als definitieve redactie voor: *het handelen van God, waarbij Hij onderscheid maakt*. Het is duidelijk dat deputaten ons de dienst doen er met hun voorslag op te wijzen dat het hier om een goddelijke *activiteit* gaat. Dat is een winstpunt! Maar het verlies is naar mijn oordeel groter. Wie nu I, 6 in de versie van deputaten leest, moet de indruk krijgen dat het hier zou gaan om *Gods handelen in de tijd* en dat dan in overeenstemming met zijn besluit. Maar in de volgende zin blijkt dat – opeens – toch weer bedoeld is dat de Here *in zijn besluit* reeds onderscheid heeft gemaakt. Dat stoort en dient het begrijpen niet. En dat nog te meer, omdat deputaten het als zelfstandig naamwoord gehanteerde 'handelen' – m.i. een wat vage term! – elders² gebruiken voor Gods werken in de tijd. Er is veel aan gelegen in een tijd waarin de theologie en nog meer de prediking vleugellam is geslagen door actualisme om goed te onderscheiden tussen *Gods besluit* en *Gods handelen in de tijd*, tussen *Gods raad* en *Gods daad*, om met K. Schilder te spreken. Al blijft het element waarop de deputaten wijzen van waarde.

En dan nu een enkele opmerking over de modernisering van de paragrafen waarin de meningen van de remonstranten worden weergegeven om daarna te worden veroor-

¹ De Dordtse Leerregels in gewoon Nederlands, Groningen 1983.

² Nl. in III/IV,7 en III/IV v.d.d. 8.

deeld uit de Schrift (prachtig dat directe Schriftbewijs in de Leerregels!)³.

Hier wordt eerst de bekende remonstrantse mening weergegeven dat God heeft uitverkoren *op grond van* het door Hem vooruitgezien geloof en de volharding daarin.

Dan gaat de weergave in de oorspronkelijke tekst zó verder: 'en dat dit (dat tot het einde toe volhardende geloof) is de genade en evangelische waardigheid, om welker wil hij, die verkoren wordt, waardiger is dan hij die niet verkoren wordt'.

Deputaten maken daarvan:

'Wie uitverkoren wordt ontvangt een rang, die hem uit genade door het evangelie gegeven wordt, waardoor hij zich onderscheidt van hen (lees: hem) die niet uitverkoren wordt'.

Maar dat is minstens bijzonder misverstand wekkend! Als zouden de remonstranten zeggen dat de uitverkorenen bij en door hun uitverkiezing een rang ontvangen. Nee, het is precies andersom. Zij leerden dat de mensen die de volharding in het geloof presteerden dan wel niet het volkomen werk van de wet presteerden, maar toch – *déze mensen staan volgens de – naar het remonstrantse oordeel – wat lichtere eis van het evangelie beter voorgesorteerd* voor de eeuwige zaligheid.

En dáárvan heeft de kerk gezegd: geen denken aan. Kijk maar naar Rom. 9 : 11 'niet op grond van werken', naar Joh. 15 : 16 'niet gij Mij, maar Ik U', naar 1 Joh. 4 : 10 'niet wij God, maar Hij ons liefgehad', enz.

Ik vind daarom de modernisering die aanvaard is in de Nederlands Hervormde Kerk, de syn.-Gereformeerde Kerken en de Christelijk Gereformeerde Kerken op dit punt gelukkiger (hoewel wat stijfjes): 'dat dit de genade en evangelische waardigheid is, waardoor hij die verkoren wordt, waardiger zou zijn dan die niet verkoren wordt'.

Een tweede bezwaar richt zich tegen II, veroordeling 4. Het gaat dan om het begin van de weergave van de remonstrantse mening. Ik leg weer de oorspronkelijke tekst naast de modernisering van deputaten en breek de zin af, omdat het me gaat om een onderdeel uit het begin daarvan en dat cursiveer ik.

De oorspronkelijke tekst luidt: 'dat het nieuwe verbond der genade, dat God de Vader *door tussenkomen* van den dood van Christus, met de mensen gemaakt heeft . . . ' enz.

Deputaten geven de remonstranten als volgt weer:

'Het nieuwe verbond, dat God de Vader *na* de dood van Christus met de mensen gesloten heeft . . . ' enz.

Maar eenvoudige vergelijking leert dat er hier een belangrijk element is weggefallen! Het gaat er de remonstranten maar niet om een *tijdstip te bepalen* van de sluiting van het nieuwe verbond. Nee, die sluiting is tot stand gekomen⁴ doordat Christus bij de Vader *tussenbeide* kwam. Daarachter ligt de remonstrantse idee dat er van Christus op de Vader een invloed uitging, zodat deze op *zijn* beurt de mogelijkheid kreeg en ook bereid werd *om het opnieuw met de mens te proberen* en nu dan op lichtere voorwaarden! Wat zijn zulke gedachten toch actueel, ook al is het kader dat van de 17e eeuw!

³ Maar zijn deputaten in het uitschrijven ervan altijd wel even gelukkig? Speelt volledigheidszucht hen geen parten, zodat de duidelijkheid schade lijdt in I, v.d.d. 6, in II, v.d.d. 7?

⁴ Vgl. ook II v.d.d. 2.

Johannes Calvin

Arminius

Het is vanwege deze gedachte dat de gereformeerden in hun veroordeling een beroep doen op de tekst die zo centraal heeft gestaan in de reformatische prediking, Rom. 3 : 24, 25: Góð heeft Christus voorgesteld als zoenmiddel door het geloof in zijn bloed.

Op dit punt vind ik ook de weergave in de *Nederlandse Belijdenisgeschriften* 1983 niet zo gelukkig: 'dat het Nieuwe Verbond der genade, dat God *door* de dood van Christus met de mensen gesloten heeft . . . ' Het 'door' suggereert teveel als zou de dood van Christus (naar het oordeel van de remonstranten) niet méér zijn geweest dan een middel in Gods hand.

Het is maar bij een enkel punt dat ik de vinger heb gelegd en zal leggen.

Niet om mooi werk te diskwalificeren.

Wél om een signaal te geven: mensen, Heemse heeft heel belangrijk werk te doen. Laat men z'n kracht niet in formaliteiten of kleinigheden verdoen moeten. Ook als men – en dat terecht! – als synode niet al het werk van deputaten over wil doen, dan nog moeten

er wèl beslissingen van betekenis genomen. Er was voor mij nòg een reden om op een enkel punt iets meer gedétailleerd in te gaan. Met de modernisering, aanvaard in de Ned. Herv. Kerk enz., ben ik niet altijd gelukkig, zoals hierboven al even op een concreet punt bleek. Maar op verreweg de meeste punten waar ik aan het adres van onze deputaten m'n kritische vragen heb – inzonderheid in de weergave van de leer der remonstranten – viel mij bij controle op, hoe de *Nederlandse Belijdenisgeschriften*, 1983 een formule bieden die ons uit de moeite (als ik juist taxeer) kan helpen.

Waarom zouden we daar niet dankbaar gebruik van maken?

Dat heeft dan ook nog het *grote* voordeel dat we met de tekst van de Leerregels niet meer geïsoleerd worden dan nodig is.

Een slotopmerking voor dit artikel: merkwaardig dat die deputaten die zo voortreffelijk de *gereformeerde* Leerregels hebben gemoderniseerd toch hier en daar een steekje hebben laten vallen, toen het er op aan kwam 'Koos Armijn' in een hedendaags kostuum te steken.

Je bent geneigd je af te vragen: zouden ze in dat deputaatschap met elkaar tē calvijns zijn geweest om armijns te praten?

We zullen die vraag nog even langer onder ogen zien.

J. Kamphuis.

Wie zou mij voor mijn Rudolf van Reestkollektie kunnen c.q. willen helpen aan 't referatenbundeltje (T.H.-dag 1952) 't En ware de Heere niet. . . ' in ruil voor het nieuwe 2-delige werk 'Schatboek van Ursinus'?

I. van de Repe

's-Gravenpolderseweg 9,
k. 407
4462 CD Goes

ADVERTENTIES

GOED/KOPIE VAKANTIE IN EIGEN SFEER?

ADVERTENTIES OVER RUIL HUUR VERHUUR

vindt of plaatst U in onze
ruil- of verhuurgids.

Vraag eens een
GRATIS verhuurgids!

BURO

REJO

Vakantie-advertentie-centrale
voor de Gereformeerde Gezindte
Tel. 01749-12815 (v.d. Kooij)

SLANK WORDEN EN ... BLIJVEN

Na 1 à 2 weken gaat U
resultaten zien. Langzaam
misschien, maar zeer zeker.
Dat is de natuurlijke methode.
Bovendien zijn onze geheel
plantaardige vermagerings-
tabletjes het ideale middel om
verstopping te voorkomen.
Kuur voor een maand
f 20,—.

DROGISTERIJ SIKKING

BARREVOETESTRAAT 5
2011 WL HAARLEM
Tel. 023-312882/324606
Postgiro 190609

KIJK OP DE KERK TE . . .

Weesp-Nigtevecht

'Gij hebt kleine kracht, maar gij hebt mijn Woord bewaard en mijn naam niet verloochend'. Over die woorden uit Openbaring 3 werd op 1 januari van dit jaar in de morgendienst te Weesp gepreekt. De aanleiding voor deze tekstkeuze was het feit dat het op die datum precies 25 jaar geleden was dat de gemeente werd geïnstitueerd. Wie in het Handboek van de Gereformeerde Kerken de gemeente van Weesp-Nigtevecht opzoekt, ziet dan ook als een van de vermelde data: 1 januari 1959. Nu is het met de recente geschiedenis van deze kerk een wat merkwaardige zaak. Dat kan al blijken uit de naamgeving van de kerk waarin de tweede plaatsnaam die van Nigtevecht is. In die plaats en niet in Weesp vond in 1945 op beperkte schaal een Vrijmaking plaats. De leden die zich vrijmaakten gingen behoren tot de kerk van Loenen: drie gezinnen uit Nigtevecht en één gezin uit Nederhorst den Berg. Wel werden vanuit Loenen diensten belegd in Nigtevecht, voor het eerst op zondag 28 oktober 1945 bij een van de gezinnen aan huis. Later ging men de diensten houden in het verenigingsgebouw van de Ned. Hervormde Kerk. Ds. A. Hordijk, die toen in Loenen stond, ging 's zondags ook in Nigtevecht voor, terwijl in de begintijd ook nog diensten werden belegd in Abcoude. Het ledental bleef in die eerste jaren uiterst gering: enkele gezinnen maar. Pas na 1950 begon een aarzelende groei, voornamelijk doordat gezinnen van elders zich op het grondgebied van de gemeente kwamen vestigen. Dat was vooral in Nederhorst den Berg, maar langzamerhand ook steeds meer in Weesp. Daar stond tegenover dat in

Nigtevecht het aantal leden steeds kleiner werd, zowel door verhuizing als door overlijden. Dat leidde tenslotte tot het besluit de diensten voortaan in Weesp te gaan houden. Dan zijn we al in het jaar 1958.

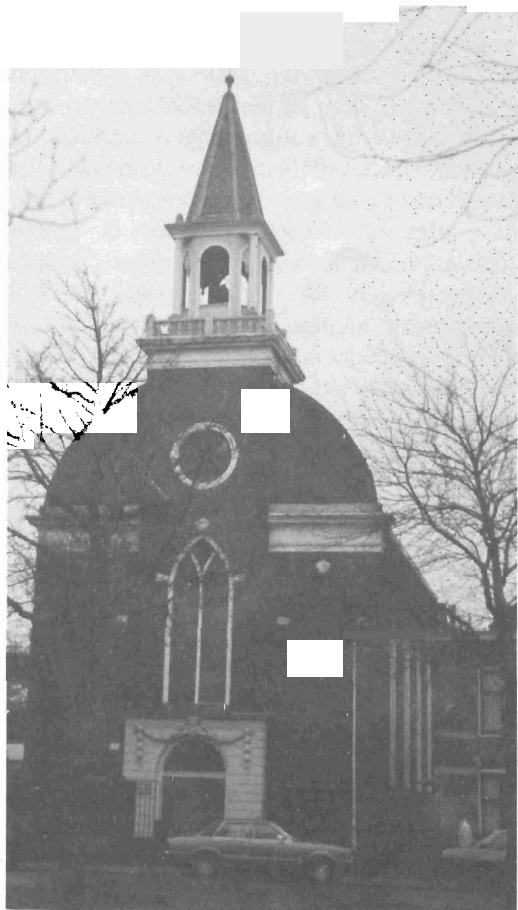
Tevens viel de beslissing een zelfstandige kerk te institueren. Dat gebeurde officieel op 1 januari 1959. De gemeente telde toen 59 leden. Ondanks de verandering van vergaderplaats bleef de naam van de kerk ongewijzigd: Nigtevecht. Nog altijd staat deze kerk zo geregistreerd bij de overheid, al kwam de naam Weesp er in het spraakgebruik later bij. Het feit dat Nigtevecht de bakermat van deze kerk is, is ook de reden dat ze nog altijd onder de classis-Utrecht res-

Ook na de instituering bleef het ledental betrekkelijk gering. Eén maal steeg het boven de 100, maar kort daarna zakte het weer onder dat getal terug. De gemeente van Weesp is wel eens een duiventil genocind: leden kwamen en leden gingen weer. Dat werd zeker mede veroorzaakt door de mogelijkheden die elders bestonden voor gereformeerd lager en middelbaar onderwijs. Daardoor werden vele leden weggezogen naar (meestal veel grotere) gemeenten in de omgeving. Daarnaast speelde de schaarste aan woningen een belangrijke rol.

Gelukkig zette zich in de tachtiger jaren een vrij sterke groei door, vooral door vestiging van een aantal gezinnen die van elders kwamen en door overkomst uit andere kerkgenootschappen. Een positieve invloed op het ledental heeft ook het feit dat er sinds enkele jaren een gereformeerde basisschool in Hilversum is, waar momenteel alle kinderen die ervoor in aanmerking komen onderwijs ontvangen. Een reden voor grote dankbaarheid. Dankbaarheid ook voor de al genoemde groei: van 68 leden in 1980 naar 115 op dit moment. Opmerkelijk is de leeftijdsopbouw: naar verhouding veel doopleden (vooral van 0 tot 10 jaar), en welgeteld slechts één 65-plusser. Een gemeente met veel jeugd en dus hoop voor de toekomst. Een gemeente ook met grote diversiteit wat werkkring en herkomst betreft. Dat komt de levendigheid en de onderlinge band ten goede. Kortom: het is in onze gemeente goed toeven!

Rest ons nog te vermelden dat de gemeente niet kan beschikken over een eigen kerkgebouw. Gelukkig kunnen we (sinds 1981) gebruik maken van het prachtige kerkgebouw van de Evangelisch-Lutherse Gemeente. Het is gebouwd in 1818-1819 en heeft een kostelijk Strümpfer-orgel dat nog ouder is. Het dateert uit 1769 en is daarmee het oudste orgel van de stad Weesp. Mede door de voortreffelijke begeleiding van onze twee organisten is het zingen elke dienst weer een feest! Maar wat het belangrijkste is: elke zondag mag het zuivere Woord van God ook in Weesp worden verkondigd, en mag er eredienst zijn voor Hem die ook in deze stad en de omgeving zijn kerk vergadert. Een kleine kerk, maar door de trouw van de Here een kerk die zijn Woord heeft mogen bewaren en Zijn Naam niet heeft verloochend. Een kerk waar telkens weer gebeden wordt of God een open deur wil blijven geven om Zijn Woord uit te dragen, tot zegen voor velen.

H. van Veen

sorteert. Ook de combinatie met Loenen voor het beroepingswerk, die nog altijd bestaat, speelt daarbij natuurlijk een grote rol. De instituering stelde de broeders in 1959 wel voor een probleem. Moest Ds. J. van der Wielen, die predikant van Loenen was, nu ook door Nigtevecht beroepen worden en daar worden bevestigd? Na informatie ingewonnen te hebben bij enkele genabuurde kerken, werd besloten aan Ds. van der Wielen een oorkonde uit te reiken waarin hij werd erkend als predikant te Nigtevecht.

Kerkgebouw van de Evangelische-Lutherse Gemeente te Weesp, waar de Gereformeerde kerk sinds 1981 vergadert.

De psalmen zijn de laatste tijd vaak onderwerp van gesprek, vooral in de vorm van stevige discussies pro of contra de (herziene) proefbundeltekst. Ieder gaat er daarbij terecht van uit, dat die psalmen gezóngen moeten worden. Nu is een berijmde psalm een twee-eenheid van tekst en melodie. Echter, de melodische, of ruimer gezegd: de muzikale kant van het psalmzingen blijft in de discussies vaak wat onderbelicht. Daarom in dit artikel wat notities over hoe onze psalmzang klinkt in de werkelijkheid van school, kerk, gezin en koor. Daarnaast wordt een poging gedaan ons psalmzingen in een wat ruimer historisch en muzikaal kader te plaatsen.

Psallite Deo – kanttekeningen bij de psalmzang I

In een hoekje van het Nederlands Dagblad van 23 januari '84, ingeklemd tussen de problemen van bruinwordend eigengebrouwen appelsap en bedden voor kleinbehuisden, stond in de rubriek 'Met raad en daad' het kopje 'Psalmzingen'.

Of het daarin opgeworpen probleem ('letten op de rusttekens in de muziek, óf op de komma's in de tekst') voor veel mensen een kopzorg is weet ik niet. Wel, dat de gereformeerde lezer de laatste tijd een royaal aanbod heeft van soms stevig gekruide persstukjes rondom ons psalmzingen: men kijke er De Reformatie, de Variant of Radix maar eens op na.

Geen gebrek aan belangstelling dus voor dit onderwerp. Echter, een zekere eenzijdigheid is in die persactiviteiten niet te ontkennen: het is steeds de tekst van de proefbundel en de herziening daarvan, die de gemoederen bezig houdt. Begrijpelijk, want we naderen op dit punt een beslissend stadium; de synode van Heemse is zeer nabij. Maar het kolommetje in het Nederlands Dagblad hield zich dit keer eens bezig met een andere kant van het psalmzingen, de muzikale. De onopvallende plek in de maandageditie lijkt haast symbolisch voor de bescheiden plaats, die dit element in ons gesprek over de psalmen inneemt. En omdat ik juist met de voorbereidingen voor dit artikel bezig was, viel vooral de laatste zin van het Raad-en-Daad advies me op: 'Het is toch een onweerlegbaar feit, dat de belijdenis via het kerklied bijna

altijd dáár het snelste devalueerde, waar men de musische kwaliteit veel te hoog waardeerde'.

Juist deze slotzin gaf nog een extra impuls wat kanttekeningen te maken bij ons psalmén zingen. Met speciale aandacht voor die 'musische' kant ervan.

■ De psalm op school

Gereformeerde mensen hebben psalmzingen altijd belangrijk gevonden. Dat is gelukkig niet alleen maar te merken aan berijmingskwesties: we hebben het van jongsaf aan geleerd. Sinds jaar en dag is op de christelijke school de 10 voor het psalm-versje leren een uniek gegeven. Uniek, want voor welk ander leergebied wordt zo maximaal gecijferd? Zelden of nooit tref je voor dit onderdeel op een rapport een 4 of een 6 aan.

Prachtig, denk je dan. Kennelijk is de psalm van de week door de leerkracht zo goed en zo vaak toegelicht, voorgezongen, herhaald en overhoord, dat niets meer mis kon gaan. Het moest dus een lust voor het oor zijn, wanneer de psalm wordt overhoord. Op de meeste scholen wordt het versje niet opgezègd, maar voorgezòngen. Wie goed luisterend zo'n overhoring meemaakt gaat echter aan de waardevastheid van de veelgegeven 10 wel twijfelen. Als het met de kennis van de tekst al redelijk goed gesteld is laat de beheersing van de psalmmelodie vaak heel wat te wensen over.

Zou het hier beginnen vraag je je dan af, dat vaak terugkerende beeld: alle aandacht voor de tekst, en de muziek, ach, dat komt misschien nog wel. Trouwens, heeft de leerkracht niet zelf die rusten in de melodie vergeten en die foute noten voorgezongen? Hij heeft vaak geen enkel recht op dit punt de **kinderen te beknibbelén. Het psalmversje op school: vaak een 10 zonder griffel en een standje voor de juffrouw.** Of schatten we nu de 'musische kwaliteit' veel te hoog?

■ Lof en kritiek 'van buiten'

In schoolmuzikale gesprekken met onkerkelijke mensen valt nogal eens de opmerking: 'bij jullie wordt er tenminste nog gezongen, met die psalmen. Op openbare scholen is soms helemaal niets meer van zingen te vinden'. Fijn, zo'n compliment van ongedachte zijde. Maar laten we niet te vroeg juichen. Hoe klinkt dat klassikale psalmgezag op veel gereformeerde scholen bij wat aandachtiger luisteren? Zacht gezegd heel vaak ver beneden de maat. Maar al te dikwijls zó, dat die andere opmerkingen van buitenkerkelijken te begrijpen zijn, opmerkingen over dat naargeestige, onmuzikale gedreun

van protestanten, luidruchtig en zonder enige nuance. Psalmen die walmen.

En inderdaad: ook bij de psalmzingende klas word je vaak geconfronteerd met die vreemde paradox: we zijn verklaarde voorstanders van de psalmen, méér dan van de gezangen, maar geven bij de praktisering van ons zingen door onze nonchalance de tegenstander maar al te vaak reden tot kritiek. Psalmgezing op school is dikwijls allesbehalve een compliment waard.

■ De toon(hoogte) maakt de muziek

Waar ligt dat nu aan? Zijn de melodieën zo lastig, kennen we ze niet goed genoeg, biedt bijbeluitgave of proefbundel in de melodie-notatie onvoldoende steun? Integendeel. Vanaf de oudste uitgaven tot op vandaag is hierin zorgvuldigheid genoeg betracht (afb. 1). Qua omvang en toonhoogte zijn de psalmmelodieën voor alle stemmen, geschoolde en ongeschoolde, van kinderen en volwassenen, haalbaar: één oktaaf beslaan ze, soms een noot eronder, soms één erboven. Technisch gesproken: van d' tot d''. Organisten in de kerk respecteren die toonhoogte, als ze de gemeentezang begeleiden. De gangbare koraalboeken gaan er sinds jaar en dag van uit. Zelden wordt na een kerkdienst dan ook de klacht gehoord, dat 'de organist zo hoog speelde'. Zeker, soms moet men wat moeite doen om mee te komen, maar meestal is een wat minder uitgezakte houding in de kerkbank, een wat bewuster ademhalen en wat meer concentratie voldoende om alles mee te kunnen doen. Tijdens de kerkdienst dus geen grote problemen.

Maar op school, en tijdens de verenigingsavond? Ergens uit de lucht wordt een toon gegrepen, steevast 4 à 5 of nog meer tonen te laag, met als gevolg wel degelijk een doffe dreun, gezang waaraan alle frisheid en glans, die jonge stemmen bezitten, ontnomen is. De psalm wordt onzingbaar, temeer omdat de kinderstem die 'laagte' van de volwassenen voor de groep niet eens kan halen. Dus wordt er wat meegebromd, lui, onzuiver, ongeïnspireerd.

Mooi materiaal, slordig gehanteerd. Dan toch maar liever het psalmversje weer opzeggan, zou je kunnen concluderen. Maar als het ons om psalmzingende kinderen gaat is dat wel de weg van de minste weerstand. Aandacht voor tekst en melodie samen levert de psalmzang op die Luther en Calvijn wilden: waardige, blijde lofzang, waarop God tronen kan.

Hoe los je dat toonhoogteprobleem dan op?

Elke onderwijzer(es) kan het weten: blokfluiten, klankstaven, stemvorken, harmoniums, piano's, gitaren of elektronische orgels leveren de gewenste toon op zonder veel moeite. Zouden de spelregels voor honkbal echt zoveel simpeler zijn dan deze spelregel bij het psalmzingen?

■ School en kerk

Toen Calvijn zijn grote psalmberijmingswerk in de gemeente van Genève introduceerde werden voorzangers en kinderen ingeschakeld: uit hun monden klonken de nieuwe melodieën, en al zingend werd de gemeente als de kinderen. We zijn nu vier eeuwen

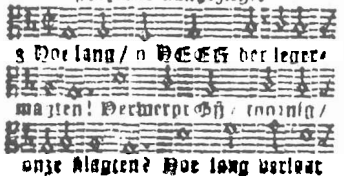
Afb. 1

Ps. 80 in een zakbijbeltje uit 1794. Duidelijk is nog te zien dat elke noot en elk stukje notenbalk apart moest worden gezet. Toch werd op dit kostbare procédé niet bezuinigd. De psalmzanger had bij elk couplet de steun van het notenbeeld.

Psalm 70. 80.

De 80. Psalm.

Paule.

PSALM 46. *Deus noster refugium.*

God is our 'hope and 'strength : a very 'present 'help in 'trouble.

2 Therefore will we not fear, though the 'earth be 'moved : and though the hills be carried 'into the 'midst of the 'sea ;

3 Though the waters thereof 'rage and 'swell : and though the mountains shake at the 'tempest 'of the 'same.

4 The rivers of the flood thereof shall make glad the 'city of 'God : the holy place of the tabernacle 'of the 'most 'Highest.

5 God is in the midst of her, therefore shall she 'not be re'moved : God shall 'help her and 'that right 'early.

6 The heathen make much ado and the 'kingdoms are 'moved : but God hath shewed his voice, and the 'earth shall 'melt a'way.

Unison 2nd Pt. 7 The Lord of 'hosts is 'with us : the God of 'Jacob 'is our 'refuge.

Afb. 2

De aanhef van ps. 46 zoals die in Engeland wordt genoteerd en gezongen. De melodie is, treffend genoeg, afgeleid van Luthers 'Ein feste Burg'. De nummering is die van de onberijmde bijbeltekst. De hooggeplaatste komma's in de tekst corresponderen met de kleine 'maatstrepen' tussen de melodie, accoorden, de dubbelpunten en punten met de dubbele maatstrepen in de melodie.

356

verder. Maar nog steeds zijn veel psalm-melodieën slecht bekend. Zouden we ook nu niet wat meer gebruik kunnen maken van Calvijns muziekdidaktiek? Waarschijnlijk is voor veel van onze predikanten een simpele afspraak met de plaatselijke gereformeerde school voldoende om op zondag, eventueel in wisselzang met de kinderen (en hun meelerende moeders) die onbekende psalmen in de kerkdienst te laten klinken.

Dan kan ook al gauw een psalm in zijn geheel worden gezongen, en niet enkele toepasselijke coupletten. Als de berijming schriftgetrouw is staat het Woord gezongen evengoed centraal. Of kiezen we ook in deze zin voor de selectiebundel?

■ **Tekst en toon**

Al eerder wees ik op de eenzijdig-grote aandacht voor de tekst van onze rijm-psalmen, vaak ten koste van de muzikale factor. Ook in de proefbundel-discussies blijkt dat weer. De proefbundel biedt naast de bedoelde tekstverbeteringen ook een muzikale restauratie: ingesloten verhogingen in de melodie zijn verwijderd en rusttekens toegevoegd. Ook op dit punt is men teruggeslagen naar de bron, in dit geval de Geneefse psalmcomponisten. Soms denk je: het is overbodige moeite geweest. Organisten negeren de rusten, onderwijsmensen leren even vrolijk de weggeschrapte verhogingen toch aan, uitleg aan en vooral oefening met de gemeente komt maar bar weinig voor.

Toch is gekomen van ook deze, muzikale afspraken een stukje kerkelijke stijl; mee-

levendheid kan ook hieruit blijken. Of zijn we nu weer de 'musische kwaliteit' van ons psalmzingen aan het overwaarderen? In ieder geval kan het ordelijker dan nu vaak het geval is.

■ **Psalmzingen op andere wijze(n)**

Praten over psalmzingen is meestal praten over berijmingen, en in veel mindere mate over mogelijke vormen van zingen. De keuze om de onberijmde bijbeltekst zingbaar te maken in strofische vorm is op vele gronden te verdedigen, en Calvijn was zich daar goed van bewust: het rijm levert een stukje leergemak, het geheugen heeft steun, de greep op de stof hoeft niet zo groot te zijn.

Er zijn echter ook wel bezwaren te noemen: het zingen van een enkel psalmvers is, hoe onbedoeld ook, vaak het uit zijn verband rukken van een schriftgegeven; de keuze wordt dan door externe factoren bepaald, het zicht op de psalm als eenheid wordt rijm-psalmen-zingend zelden ervaren.

Wellicht wegen de voordelen van berijmd psalmzingen op tegen de bezwaren; maar meer aandacht voor andere mogelijkheden de psalmtekst tot klinken te brengen kan bepaald geen kwaad. Want er zijn ook andere tradities, die door ons met vreugde kunnen worden gebruikt. Zo zijn bijvoorbeeld een jaar of twintig geleden de 'psalmen voor de volkszang' van Lodewijk de Vocht ook in onze kring hier en daar populair geweest: pakkende melodieën bij een soms wat ingekorte psalmtekst, zodat de grote lijn van een

psalm dikwijls treffend duidelijk wordt: gebed, pelgrimslied, boetepsalm.

De laatste tijd is op het programma van gereformeerde koren een manier van psalmzingen te vinden, die een eerbiedwaardige traditie achter zich heeft: die van de engelse kerk. In een mengvorm van reciteren en zingen op eenvoudige melodieën uit verschillende eeuwen blijkt na enige oefening een psalmzang mogelijk, die een ongeken- de kracht heeft: de kracht van de onveranderde, vertrouwde bijbeltekst gedragen door een sobere melodie (afb. 2). Van de diepgang die zulk zingen bereikt kan ieder vertellen die een psalmtekst zó kent. Het kost weinig moeite die psalm uit het hoofd op te zeggen, en bij het lezen aan tafel krijg je haast onbedwingbaar de neiging te gaan zingen. En dat besef, die drang tot zingen hoort zo helemaal bij een psalm.

Misschien kent u ze wel, deze engelse psalmen. Er bestaan prachtige plaatopnamen van vanuit schitterende kathedralen. Maar beter dan er luisterend van te genieten is nog ze zelf te zingen, en zingend de onberijmde psalm te herontdekken (afb. 3).

Even terug viel al het woord: reciteren. En misschien hebt u even gedacht aan een andere poging uit de zestiger jaren tot onberijmd psalmodiëren, die volgens de methode van J. Gelineau. Ook daar een onberijmde tekst met een uiterst eenvoudige melodie, ook daar een voordracht van zingend spreken of zo u wilt van gesproken zang (afb. 4). Er werden platen van gemaakt, de NCRV verzorgde uitzendingen. Maar één belangrijk verschil met de engelse psalmen moet worden genoemd: de onberijmde tekst is niet die van de ons vertrouwde NBG-vertaling. Mede om die reden is ook de Gelineau-psalmzang, net als de tekstbewerkingen van de Vocht, niet écht tot ons doorgedrongen. Als gereformeerden willen we al moeizaam naar een nieuwe berijming toe, maar onberijmd een niet kerkelijk-erkende tekst zingen is zéker te veel gevraagd.

Reciteren, psalmodiëren. Niet zo erg vertrouwde termen voor onze oren. Het horen en proberen van dit soort psalmzang, ook die volgens de engelse traditie, levert vaak als enige reactie op: 't klinkt zo rooms. Het is erg zinvol in dit verband een stukje muzikale kerkgeschiedenis op te halen.

B. Vuijk

De auteur van dit artikel, dhr. B. Vuijk, begon als classicus aan de Gereformeerde Scholengemeenschap te Amersfoort, maar is daar nu werkzaam als muziekleraar. Hij haalde aan het Utrechtse Conservatorium de akte Schoolmuziek. Aan hetzelfde Conservatorium is hij sinds enige jaren verbonden als hoofd- vakdocent schoolmuziek/amv. Daarnaast dirigeert hij het Bunschoter Kamerkoor 'Psallite Deo'.

PSALM 8

ANTIPHON (verplicht vóór strophe 1 en ná strophe 4.)

O Heer, on - ze Heer, hoe heer - lijk is Uw
Naam, door gans het heel - al!

1. Gij die Uw PRACHT aan de HE-mel TOONT.
Uit de MOND van ZUI-geling en KIND
Hebt GIJ Uw STERK-te ge - GROND-vest
Om Uw VIJ-and en HA-ters te ver - STOM-men.

2. Zie ik Uw HE-mel, het WERK Uwer VIN-gers,
Maan en STER-ren door U ge-STELD,
Wat dan de MENS, dat GIJ hem ge-DENKT,
De zoon des MEN-sen, dat GIJ hem be-ZOEKT *

3. Gij SCHIEPT hem weinig MIN-der dan een GOD,
Met GLO-rie en LUIS-ter hem KRO-nend.
Gij doet hem HEER-sen over 't WERK van Uw HAN-den.
Gij hebt AL-les ge-LEGD aan zijn VOE-len:

4. Alle SCHA-pen en RUN-deren te-ZA-men,
Ja, ZEELF de DIE-ren in het WILD,
De VO-gelen des HE-mels en de VIS-sen,
Al wat de PA-den der ZEE-ën door-KRUIST

5. GLO-rie aan den VA-der al-MACH-tig,
Aan den ZOON Jezus CHRIS-tus, den HEER,
Aan den GEEST, die WOONT in ons HART,
In de EEU wen der EEU wen. A men

Afb. 4

Ps. 8 bewerkt volgens de methode-Gelineau. Elke in hoofdletter gezette lettergreep correspon- deert met een open noot in de melodienotatie. Ook hier duurt zo'n noot zo- lang als de tekst vereist. De reciteerwijs is uiterst eenvoudig. De antifoon (keervers, tegenzang) heeft een wat rijkere melodie.

Afb. 3

De engelse psalmodie op een wat andere manier genoteerd, nu met de tekst van ps. 23 tussen de bijbehorende accoorden. Evenals bij afb. 2 is de lengte van de melodie- noten afhankelijk van de te zingen hoeveelheid tekst. De notatie in hele en halve noten is slechts traditioneel en heeft niets met 'tellen' te maken.

357

Psalm 23

J. Barnby
(1838-1896)

1. De HERE is mijn herder,
2. Zelfs al ga ik door een dal van
3. Gij richt voor
4. Ja, heil en goedertierenheid
5. Ere zij aan de Vader en

mij die- ont- breekt niets;
aan pe
aan een
aan de dis aan
aan de volgen
aan de Zoon,

1. Hij doet mij neder- liggen in grazi- 'ge weiden;
2. Ik vre - - - - - ge - - - - - en kwaad;
3. voor de ogen van wie mij be- nauwen;
4. al de dan gen van mijn leven;
5. en aan de heili- ge Geest;

1. Hij voert mij aan rustige wateren; Hij ver- kwikt mijn ziel.
2. Want Gij zijt bij mij; kwaad;
3. Gij zalft mijn hoofd met olie, nauwen;
4. Ik zal in het huis des HEREN ver- blijven
5. zoals het was in het begin en nu en altijd

1. Hij leidt mij in de rechte spo- ren om Zijns naams wil.
2. uw stok en uw staf, die ver- troos- ten mij.
3. mijn be- ker vrees- it over.
4. tot in le- eng- te van dagen.
5. en in de eeuwen der eeu- wen, A - - - - - men.

Bewerking Bob Vuijk

Prof. dr K. Runia over de Vrijmaking

In Kerknieuws troffen we een interview aan met prof. dr K. Runia, waarin onder meer deze uitspraken over de Vrijmaking van 1944 werden gedaan – inmiddels al weer 40 jaar geleden! –:

Hoe dan ook, ik geloof wel dat de Vrijmaking duidelijk van invloed is geweest op de latere ontwikkelingen binnen de Gereformeerde Kerken. Door het vertrek van de vrijgemaakten was het evenwicht in zekere zin verstoord. Je vraagt je wel eens af hoe de latere ontwikkelingen geweest zouden zijn, wanneer de Vrijmaking niet had plaatsgevonden. Maar dat zijn 'als-vragen', waar je nu niets mee kunt. Ik geloof echt wel dat het uitblijven van een scheuring remmend gewerkt zou hebben op bepaalde ontwikkelingen binnen de Gereformeerde Kerken. Toch ben ik er zeker van dat die ontwikkelingen niettemin wel plaatsgevonden zouden hebben. Ze kwamen namelijk niet zozeer van binnen uit, maar ze werden met name veroorzaakt door de veranderende westerse cultuur.

Op de vraag, die daaruit meteen voortvloeit:

Als dat zo is, waarom zijn die ontwikkelingen dan aan bijv. de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt in hoge mate voorbijgegaan?

krijgen we dit antwoord:

In de eerste plaats omdat deze kerken heel sterk gefixeerd waren en zijn op interne vragen. In de tweede plaats heeft het ook iets te maken met de omvang van de kerken. Ik denk dat een kleine kerk bepaalde samenlevingsvragen gemakkelijker buiten de deur kan houden dan een grotere kerkgemeenschap. Zo'n kleine kerk vormt een homogene groep, de verscheidenheid is er beperkter.

En wat dan te denken van kleine kerkengroepen als de Doopgezinden en de Remonstranten? Een dergelijke 'sociologische' verklaring redt het niet, maar wordt door prof. Runia óók toegepast op de kerken in Australië die hij 15 jaar diende! Als nl. de 'reserves' van deze kerken t.o.v. de synodaal-gereformeerde kerken ter sprake komen, antwoordt hij op de vraag of hij die zich in kan denken:

Ja zeker, maar dan moet u wel bedenken dat deze kerken in een heel andere situatie leven. Ze staan erg geïsoleerd en ze zijn ook klein van omvang. Ik meen dat de Christian Reformed Church in Noord-Amerika nog het meest de invloeden heeft ondergaan, die ook wij ondergaan hebben. Toch staat deze kerk nog steeds veel geïsoleerder dan de onze en zijn haar antwoorden nog veel meer in overeenstemming met de gereformeerde traditie.

Ik geloof dat zo'n geïsoleerde opstelling, zoals die bijvoorbeeld ook kenmerkend is voor de Vrijgemaakte kerken in ons land, toch niet goed is.

Geïsoleerd? Kuyper schreef al: Het wonen in een eigen huis sluit niet uit het uitgaan naar alle terreinen van het leven. En wát men onze kerken ook kan verwijten, niet dat geen ruim aandacht wordt geschonken aan de strijd der geesten die rondom ons plaats vindt. Ik wijs ter adstructie maar op de hoge waardering die het Nederlands Dagblad ontving van een neutrale commissie wegens haar objectieve voorlichting. Over de Vrijmaking zelf merkt prof. Runia het volgende op:

Ik heb het verleden, dat leidde tot 1944 niet bewust meegemaakt. Je vraagt je vandaag af: hoe heeft het zover kunnen komen, dat het op deze punten tot een botsing kwam en er sprake was van zo'n geweldige vervreemding? Het ging natuurlijk wel om historische geschilpunten, die al tussen afgescheidenen en dolerenden een rol speelden. In 1905 was inzake doop en verbond een compromisformulering gevonden. Maar daarmee was het verschil de wereld niet uit. Maar dat het in de dertiger jaren weer zo naar voren kwam, is historisch maar moeilijk te doorgronden. Ik vraag me ook af: Waren dit wel wezenlijke punten? Zaten er ook geen geweldige persoonlijke kanten aan het conflict? K. Schilder en de zijnen pleitten voor een reformatie, zetten zich af tegen de gereformeerde scholastiek en het kuyperiaanse epigonisme. Daar kan ik best inkomen. Aan de andere kant riep dat natuurlijk sterk verzet op. Dan denk ik: er zit dus ook een sterke psychologische kant aan de zaak. In dit verband

moet ook vermeld worden dat de persoon van Schilder steeds sterk omstreden is geweest. Men kon elkaar gewoon niet goed meer verdragen. Als de breuk niet op de punten van doop en verbond was gekomen, dan wel op een ander punt.

Opmerkingen als deze hebben even weinig met de eigenlijke zaak van de binding aan Kuyperiaanse meningen voor de hele kerk te maken als de vraag: 'Heeft uw kleine Pietje nog de mazelen'? Aldus eens prof. K. Schilder. Prof. Runia komt weer met het oude verhaal aan: 'Ook K. Schilder had iets radicaals. Dat kwam bijvoorbeeld tot uitdrukking in zijn kerkopvatting'. Maar wáárom was dan binding van alle predikanten, kandidaten en kerkleden aan de leer van de 'veronderstelde wedergeboorte' nodig? – dat vragen we nóg na veertig jaren. Wát had dat te maken met enige 'kerkopvatting' van K. Schilder? Was het dan toch om hem – hoe dan ook – uit de kerk te werken? Dergelijke verhalen suggereren dit wel!

Op de vraag, hoe prof. Runia tegenover onze kerken staat, krijgen we dit antwoord:

Ook hier vind ik een geweldig stuk herkenning. Maar als ik 'De Reformatie' of het 'Nederlands Dagblad' lees, dan zie ik tegelijkertijd een duidelijk isolement. Ook innerlijk lijkt men te weinig open te staan voor verschillende visies. Men staat erg gauw klaar met het confessionele vingertje. Ik heb het gevoel dat ik het binnen de kerken toch gauw een beetje benauwd zou krijgen. Er is te weinig ruimte om serieuze vragen aan de orde te stellen, zoals die rond de historiciteit van Genesis 2 en 3 bijvoorbeeld.

Ziezo, dat weten we dan weer. Om met Kuyper te spreken t.a.v. de 'orthodoxen' die achterbleven in de Hervormde Kerk: Van die zijde valt ook niet op steun te rekenen. Veel is er niet veranderd. En wat dat 'orthodoxe' betreft: zijn Genesis 2 en 3 nu historisch volgens prof. Runia? Wij vrezen . . .

Christenen en onbegrip

Naar aanleiding van de waardering die het GPV-kamerlid Schutte van de parlementaire pers heeft ontvangen schrijft drs N. Scheeps in Kerknieuws:

Kort daarvoor waren de verdienste van dit kamerlid ook nog eens in de radiatorrubriek De Kerk vandaag van de NCRV belicht door dr. Dolman, de voorzitter van de Tweede Kamer. Zijn antwoord op de vraag hoe hij dacht over de wijze waarop de heer Schutte

als eenling voor zijn principe uitkomt, getuigde van veel bewondering. De heer Schutte aldus de heer Dolman, is een zeer vooraanstaand kamerlid.

Toen de voorzitter werd gevraagd of de heer Schutte in de debatten niet minder het evangelie erbij haalde dan in een kleine christelijke partij gebruikelijk is, zei hij dat hij zich op grond van zijn eigen levensovertuiging terughoudend moest opstellen, maar dat deze constatering feitelijk juist was.

Dat alles zal de heer Schutte veel voldoening geven en het is zeker een gelukwens waard. Voor veel christenen is het leerzaam. Dat is het zeker in een tijd waarin het christelijk geloof zijn greep op de samenleving steeds meer verliest en steeds meer mensen zich zelf niet meer christelijk willen noemen.

We moeten nu eenmaal tegen de stroom oproeien, zeggen veel christenen, als hoon en spot hun deel worden. Zo gaat het in de tijden van afval. Het evangelie is niet naar de mens. Het kruis van Christus wekt ergernis.

Er zijn inderdaad bepaalde media die het nogal op christenen hebben gemunt. En sommige cabaretiers beschimpen de christenen en het christendom op een walgelijke manier. Maar ik heb ze nog nooit iets kwaads horen zeggen over de heer Schutte en het GPV.

Dat zou christenen die wel het mikpunt zijn, toch eens tot wat zelfonderzoek moeten brengen. Licht het misschien ook aan hen zelf dat lieden die vijandig tegenover het evangelie staan, hun pijlen steeds weer op hen afvuren? Hebben zij wellicht hun boodschap uitgedragen op een wijze die weerstanden moest oproepen?

Ik bedoel hiermee niet dat ze – om de spot te ontlopen – maar wat water in de wijn moeten doen. Ik hoor ze namelijk al tegenwerpen dat ze wel vrede met de tegenstander kunnen houden, als ze een verwaterd evangelie brengen. De waardering die de heer Schutte, ten deel valt logenstraft die volstrekt. Want je kunt van de vrijgemaakte gereformeerden – die vormen toch het GPV – beslist niet zeggen dat ze niet beginselvast zijn en lichtvaardig een compromis sluiten. Nee, christenen moeten er vandaag in Nederland niet over klagen, als ze niet veel waardering en begrip ondervinden. Dat is dan vaak hun eigen schuld. Dan hebben ze hun huiswerk niet goed gedaan. Wie zijn huiswerk maakt – en goed – wordt door vriend en vijand gerespecteerd.

Al liggen de zaken volgens mij iets genuanceerder dan de heer Schutte hier stelt – denk aan Openb. 11:10, de twee getuigen! – toch verdienen zijn opmerkingen alle aandacht. De wijze zal tijd en wijze weten! W.G. de Vries